

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

MET HUMANISTEN OP STAP

Hebt U enig voorstellingsvermogen? Goed, denkt U dan nu aan een slordig onderhouden dennenbos, voornamelijk oudere bomen, op de grond een dikke laag afgevallen naalden, waar de leren schoenzolen zo lekker glad van worden en overal afgevallen takken. Al dat dode hout is dor en breekbaar. Er zijn wel bospaden, maar die volgen we niet, we lopen dwars door alles heen, zoals het 't beste uitkomt. Ga nu niet domweg sjouwen en laten dames in het gezelschap niet mopperen over gevaar van schade aan nylons. Van elke situatie is iets te maken, overal schuilt een opgave, een spel. Men kan hier iets nieuws ervaren, iets wat het ordelijke dagelijkse leven in de stad niet biedt. U kunt het verleerd hebben of zelfs nooit geleerd hebben. Probeert U eens al Uw voetstappen onhoorbaar te maken!

Wie eenmaal heeft leren luisteren naar het lawaai van zijn eigen voetstappen doordat hij telkens op een dorre tak trapt, die krakend breekt, zal zich een indringer voelen in de stilte van de natuur, een stilte die overigens uit velerlei geluiden bestaat. Men moet er naar leren luisteren en daartoe het overbodige geluid, dat men zelf produceert, bestrijden. Behalve een sportieve kant heeft dit spel ook nog een nuttige kant, wanneer het er op aan komt niet alle dieren bij voorbaat op de vlucht te jagen met het lawaai dat men onnadenkend maakt.

Het zal U duidelijk zijn, dat ik het vertellen van deze dingen een suffe bezigheid vind in vergelijking met het doen. Zeker, als ik iets vertel dat ik beleefd heb, dan zie ik de gebeurtenissen als het ware voor me.

Maar ik weet goed, dat ik pas iets beleefd heb dankzij een bepaalde stemming, een zekere gevoeligheid. Vertel ik nu over aan een ander, dan kan ik wel proberen de sfeer op te roepen, ik kan overdrijven, aandikken, erbij fantaseren, maar met woorden alleen kan ik bij de ander de gevoeligheid voor de sfeer niet doen ontstaan. Hij moet die of al hebben, zodat mijn woorden de juiste sfeer opwekken, wakker roepen. of hij moet wat hij nog niet kent ervaren aan de ge-

beurtenis zelf, hij moet dezelfde belevenis krijgen, — en dan zijn mijn woorden niet nodig. Ik merk vaak, hoe moeilijk het is eigen ervaring precies en suggestief onder woorden te brengen. Een ander verstaat me niet of verstaat me verkeerd, met het gevolg: de woorden zijn geen overdracht van ervaring. Ze roepen pas een ervaring wakker, als die bij de ander ook geweest is en een spoor heeft achtergelaten. We zullen het vaker meemaken, dat woorden tekort schieten, omdat we nu eenmaal zo zijn, zoals wij zijn, omdat we onszelf niet ontrouw kunnen worden, ons niet een bepaald geloof kunnen aanmeten, niet een bepaalde door anderen hoe goed ook verdedigde opvatting kunnen aanhangen als die de onze niet is. Het gaat voor ieder, voor een gelovige net zo goed als voor een humanist, om de echtheid, de eerlijkheid van de overtuiging, en — omdat woorden toch tekort schieten — niet om de aanvechtbaarheid waarmee die overtuiging onder woorden wordt gebracht. Want woorden lijken wel heel wat, maar het gaat erom wat men is; dus zonder de houding, de pose, die men graag aanneemt, en het gaat niet om de mooie woorden, die men zo graag zegt. Ook hier gaat het om een stemming, en niet zo maar een, die dagelijks of van uur tot uur wisselen kan, maar om een onveranderlijke grondstemming, die ons hele wezen bepaalt, waarvan ons denken en doen doortrokken is.

personalia:

Dr. W. K. KRAAK. Geboren 1914. Doorliep het Stedelijk Gymnasium te Haarlem. Studeerde klassieke letteren aan de Rijksuniversiteit te Leiden. In 1940 gepromoveerd op het proefschrift „Vogeltrek in de oudheid, in het bijzonder bij Aristoteles”. Sinds 1942 leraar oude talen en oude geschiedenis aan het Nieuwe Lyceum te Hilversum.

Gaat U even met mij terug naar de titel van mijn voordracht. Met het woord „op stap” bedoelde ik tweeërlei. Ten eerste: letterlijk een wandeling maken. Zo iets kan men eigenlijk alleen maar doen en ervaren. Woorden zijn er niet bij nodig. Men kan na afloop de belevenissen navertellen, her-beleven, oververtellen, maar dat laatste blijft een slap aftreksel van het beleven zelf. De tweede betekenis is overdrachtelijk en ligt op geestelijk gebied. We kunnen namelijk op stap gaan in de literatuur met een schrijver of schrijfster van eigen keus. Wat ontmoet de lezer al niet tijdens de lektuur van de modernste auteurs tot de oudste schrijvers! Maar ook hier geldt weer: wat men bij lektuur ontmoet hangt af van de grondstemming van de lezer. Mensen verschillen. Dat klinkt wel heel overbodig. Het andere klinkt ook overbekend: hoe sterk lijken mensen op elkaar, vooral in de landen waar christendom en humanisme samen werkzaam zijn geweest en ook in samenwerking zijn geweest. We grijpen als humanist evenwel niet alleen naar de bijbel, we grijpen ook verder weg en verder terug. Bovendien, terwijl de taal van het christendom en de christelijke gedachtengang alleen verstaanbaar zijn in een gekerstende wereld, en terwijl de andere wereldgodsdiensten ook hun eigen taal hebben, is de taal van het humanisme van oudheid tot heden verstaanbaar voor heel de wereld.

W e kunnen ons verdiepen in schepingsverhalen, uit het oude Egypte, uit het oude Babylonië, en in zondvloedverhalen in spijkerschrift. We kunnen teruggaan tot de epiek van zovele volkeren op aarde... Laten we, wat mij betreft, vooral luisteren naar het oud-Grieks. Nu wil ik U graag iets laten voelen van de suggestieve macht van een groot, een zeer groot kunstenaar. Juist zo geschikt, omdat de te schetsen situatie echt niet alledaags is. De auteur is de oudgriekse epische dichter Homerus. De situatie is deze: de vrouw van Odysseus, Penelope, wordt zolang haar man nog niet uit Troye thuisgekomen is belaagd door een aantal aanzienlijke gasten in haar huis, die naar haar hand dingen. Sinds lang zijn deze heren de literatuur ingegaan als „de vrijers”. Nu moet U de dreiging voelen van wat komen gaat na de onverwachte terugkeer van de held Odysseus in zijn paleis, waar hij vermomd als bedelaar bespot wordt. Door een complot met zijn zoon Telemachus en een paar getrouwen zal hij er straks in slagen zich te wreken op de vrijers in een bloedige moordpartij. De vrijers zijn tijdens een feestmaal juist door het dulle heen. Een van hen heeft de bedelaar bijna geraakt door een runderpoot naar hem te gooien en gastheer Telemachus stuift hier dadelijk fel

Meldt U aan als
DONATEUR
voor het

**Centrum
voor
Humanistische
Vorming**

Bijdrage f 3,75 per kalenderjaar
Gironummer 60 84.68, ten name van
Centrum voor Humanistische Vorming
Secretariaat: Oudegracht 152, Utrecht

over op. Ik laat nu Homerus aan het woord in de vertaling van Jan van Gelder. „Telemachus stoof op, „Ktesippos”, riep hij, „dat is je geluk, dat je mijn gast niet hebt getroffen! Hijzelf heeft je laten misgooien. Waarachtig, ik zou mijn scherpe speer dwars door je heen hebben geslingerd, en in plaats van je huwelijk, zou je vader hier je begravenis kunnen bezorgen. Daarom: ik wil absoluut dat het uit is met jullie wangedrag in mijn huis. Ik ben mij bewust geworden van goed en kwaad. Als kind was ik dat nog niet... Niettemin, dit verdragen wij, dat wij dagelijks moeten aanzien, terwijl onze schapen worden geslacht, onze wijn gedronken, ons brood — het is moeilijk voor één man, om een groot gezelschap tegen te houden. Maar laat die vijandigheden voortaan na! Als jullie al van plan zijn mij te vermoorden — wat dan nog? Dóód zal ik liever neerliggen in mijn eigen paleis, dan altijd die schande te moeten aanzien: gasten mishandeld, vrouwen misbruikt in mijn mooie huis”. Zo sprak hij, en allen waren er stil van geworden. Tenslotte zei Agelaos, zoon van Damastor: „Vrienden, als iemand gelijk heeft, kan men niet een grote mond tegen hem opzetten en ruzie zoeken. Laat die vreemdeling met rust en ook alle slaven in het huis van de edele Odysseus. Tot Telemachos en zijn moeder zou ik een woord van verzoening willen spreken, in de hoop dat het bij hen beiden gehoor mag vinden. Zolang er nog een sprankje hoop op terugkeer van Odysseus leefde in jullie borst, zolang was het redelijk op hem te wachten en ons in dit huis aan het lijntje te houden, omdat het in jullie belang was, voor het geval Odysseus mocht thuiskomen. Nu, echter, is één ding wel duidelijk: dat zal niet gebeuren. Ga jij daarom eens rustig met je moeder praten; zeg haar dat ze moet trouwen met de beste man, die het meeste geeft.

kalender 1963

De kalender 1963 van het Humanistisch Verbond is thans verschenen. De uitvoering is geheel gelijk aan die van 1962. Prijs f 2,50.
Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2,50 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. Het Humanistisch Verbond, Utrecht. In de omschrijving: Kalender 1963.

Dan kan jij, opgelucht, je vaderlijk erfgoed beheren; je kunt ongestoord eten en drinken, terwijl zij de huishouding van een ander bestuurt". „Werkelijk, Agelaos", antwoordde Telemachos, „ik zweer het bij Zeus en bij de rampspoed van mijn vader, die nu ergens ver van Ithaka is omgekomen of rondzwervt, ik houd het huwelijk van mijn moeder niet tegen! Laat zij trouwen met wie zij wil; ik ben ervoor, en ze krijgt van mij nog eindeloos veel geschenken. Maar ik kan haar toch niet met een paar krachttermen uit mijn huis weggagen! Zeus verhoede het!" Zo sprak Telemachos en Pallas Athene liet de vrijers uitbarsten in onbedaarlijk gelach; zij bracht hen buiten zichzelf. De mannen bleven vreemd aan het lachen van hun eigen kaken; het vlees dat zij aten, stroomde van bloed; hun ogen vulden zich met tranen; hun hart wilde snikken van droefheid. „Ongelukkigen!" riep de ziener Theoklymenos. „Wat voor verschrikkelijks gebeurt hier met jullie! Nacht omhult jullie hoofden en gezichten en knieën. Jammerkreten weerklinken, tranen stromen over jullie wangen. Bloed druipt van de muren en de mooie dakbalken. Vol schimmen is het voorportaal, vol schimmen is de hof — zij haasten zich naar de Erebos, onder de duisternis. De zon is van de hemel verdwenen; gruwelijke schaduwnivel ligt over de wereld!" Zo riep hij, maar zij lachten hem hartelijk uit." Ik weet niet hoe het U gaat. Grote literatuur neemt U mee, ook op paden, die U niet kent, geeft U ervaring zelfs waar eigen ervaring ontbreekt. Ik bedoel dus niet de verhalen, die U in een ruk uitleest, omdat ze zo spannend zijn, zo boeiend, of omdat U zich ver-

eenzelvigen kunt met een van de beschreven figuren. Ik bedoel iets heel anders: die literatuur, die U kunt herlezen en herlezen ook al kent U de gang van het verhaal. We kunnen dit dadelijk oefenen door tot slot een paar verzen te nemen uit het pas voorgelezen stuk Homerus, nu in andere vertaling, die van Aegidius W. Timmerman. Het blijft dezelfde Homerus — verschil in sfeer zit hem dus in verschillende vertaling en ook wel in de nabootsing van de griekse metriek. „Zo was Telémachus' woord. Maar Athene, de vrijers verbijstrend, Deed een ondoofbaar gelach bij hen uitbarsten. Zie, hoe zij lachten, Lachten met andermans kinnebak, vraten het bloednatte vlees en Tranen hun ogen ontstroonden! Weerklonk in hun ziel al de weeklacht..? Toen riep te midden van hen als een God Theoklymenus luide: Wee, ongelukkigen, wát overkomt U! Gehuld zijn Uw hoofden, Hoofden in nacht, uw gelaat en uw knieën beneden! Geklaag laait! Wangen zijn tranen-bevlekt! Met bloed zijn wanden en balken Rondom bespat. De voorhof is vol van gedaanten, de voorhal Vol van Idolen, die onder de sombere donkerte dalen! Dood ging de zon aan de hemel! met gruwelijk nachtzwart is alles Donkerbelopen...! En allen beginnen toen simpel te lachen, Over die ziener...!"

W. K. KRAAK

DE SCHOONHEID DER NATUUR

Elk voortbrengsel van de werken der natuur heeft zijn gratie en zijn schoonheid. De vijg barst open wanneer zij de volle rijpheid bereikt; de overrijpe olif valt bijna uiteen tot ontbinding, maar toch toont de vrucht nog een eigenaardige schoonheid. De kromming van teraarde gebogen halmen, de dikke wenkbrauwen van de leeuw, het kwijl dat uit de muil van wilde zwijnen druipt en vele andere dingen zijn, als men ze op zichzelf beschouwt, verre van mooi. En toch, daar ook zij tot de bijkomstige benodigdheden van het werk der natuur behoren, verfraaien ze deze en voegen er een zekere charme aan toe. Als hij dit vooropstelt, zal iemand die een gevoelig gemoed heeft en die over diep nadenken beschikt, in alles wat ter wereld bestaat bijna nooit iets ontdekken wat niet aangenaam is voor zijn ogen. Het blijft mooi, omdat het alzijdig verbonden is met het geheel der dingen.

MARCUS AURELIUS

Romeins keizer en wijsgeer, 121—180

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Na beëindiging van zijn studies in 1901 trad Albert Einstein in dienst van de Octrooiraad in Bern. In deze betrekking kwam hij voortdurend in aanraking met alle mogelijke uitvinders, werkelijke of vermeende. De meest uiteenlopende ideeën moesten stuk voor stuk snel en doelmatig in hun werkelijke proporties worden doorzien en naar hun mogelijke mérites worden beoordeeld. Dit vermogen om ingewikkelde problemen snel te doorzien bezat Einstein in ruime mate. Zelfs zo, dat hij naast dit veel aandacht eisende werk, toch nog zo veel tijd vond om zelf te werken aan een opzienbare ontdekking, die hij in 1905 wereldkundig maakte onder de naam „speciale relativiteitstheorie”. Daarnaast publiceerde hij in dezelfde tijd nog verschillende andere artikelen op het gebied van de wiskundige natuurkunde, die bij het grote publiek minder bekend zijn geworden maar zijn reputatie van veelzijdig onderzoeker mede hebben gevestigd.

Over de „relativiteitstheorie” is veel gefilosofeerd en geschreven. Einstein is er beroemd en populair door geworden. Hij ontving uitnodigingen om er over te spreken uit de hele wereld, van staatshoofden en geleerden, van weldadigheidsverenigingen en obscure gezelschappen. Hij werd bewonderd en bespot, vereerd en gekarikatureerd, geprezen en miskend. Zelden is er in zo korte tijd zo veel geschreven en gespekuleerd over een wiskundige theorie als over die van Einstein. Zelf heeft hij veel later verklaard hoe veel hij geleerd heeft van de telkens weer door journalisten en andere nieuwsgierigen gestelde vraag, tijdens een interview of tijdens een lunch of tafelrede, om „in een paar woorden de essentie van de relativiteitstheorie voor wiskundig ongeschoolden duidelijk te maken”. Het wonderlijke is, dat hij ook nog getracht heeft om, al naar de omstandigheden, aan dat verzoek te voldoen.

Voor de mens Einstein is dit alles in hoge mate karakteristiek. Bij alle eer en publieke belangstelling is hij tot aan zijn dood toe de argeloze, schuchtere geleerde gebleven, maar tegelijk de ongecompliceerde mens met een onwankelbaar vertrouwen in de mogelijkheid van de menselijke rede. Einsteins verdienste was niet, dat hij de „relativiteit” van alle waarneming aantoonde als subjectief, maar dat hij dit vaststelde als objectief inzicht en aldus de waarneming in haar totale, absolute samenhang rechtzette. Voor hem was het meest wonderlijke van alles niet dat de menselijke visie op de dingen beperkt en relatief is, maar veel meer dat de mens in staat is deze relativiteit op abso-

lute wijze te doorzien en te verantwoorden. In het nog steeds actuele dispuut tussen beroemde natuurkundigen over „determinisme en indeterminisme” in de natuur stond Einstein diametraal tegenover de deense natuurkundige Niels Bohr, in die zin dat Einstein tot aan zijn dood bleef vasthouden aan de principiële mogelijkheid om het natuurgebeuren deterministisch te beschrijven.

Vertaald en overgezet op het terrein van de ethisch-wijsgerige problematiek betekent dit, dat Einstein — wat inderdaad het geval was — de betrekkelijkheid inzag van alle moraal en zedelijke tradities in de samenhang van de veranderende maatschappelijke, cultuur-historische situaties, maar dat hij tegelijk diep overtuigd was van het absolute bestaan van zedelijke normen en van zedelijk normbesef.

De mens is in staat tot het opstellen van wetenschappelijke theorieën; in zekere zin is hij vrij om zijn standpunt te bepalen. Maar die vrijheid betekent niet dat hij zo maar ieder willekeurig standpunt kan innemen; hij moet van die vrijheid zodanig gebruik maken en die zo verantwoorden, dat hij aan de totale samenhang zo veel mogelijk recht doet wedervaren. Zo is ook de geleerde in staat om aan de technische toepassing van wetenschappelijke uitvindingen mee te werken en vrij om daarin partij te kiezen. Maar die vrijheid betekent niet dat hij zich kan onttrekken aan de absolute zedelijke verplichting om tegenover de totaliteit van het leven verantwoording af te leggen van zijn keuze. Einstein heeft meegewerkt aan het theoretische onderzoek, dat in het begin van de veertiger jaren de vervaardiging van de eerste atoombom mogelijk maakte. Hij was ook tegelijk één van de eerste geleerden, die verontrust was over het gebruik van deze wapens. Tezamen met Bertrand Russell en verschillende andere geleerden gaf hij in 1955 de sindsdien als de Russell-Einstein-verklaring bekend staande waarschuwing uit als een appèl tot de hele mensheid.

Einsteins betekenissen als humanist ligt in deze tweezijdige houding van aanval en verweer. Aanval aan de ene kant tegen alle pretenties om een subjectief standpunt als algemeen geldig te willen stellen. En tegelijk verweer aan de andere kant tegen pogingen om alles te „relativeren” en het bestaan van normen totaal te loochenen. Zijn revolutionaire kritiek op bestaande theorieën en interpretaties was uiteindelijk gericht op een hogere synthese die een betere verantwoording van een meer omvattende samenhang mogelijk moest maken.

KWEE SWAN LIAT

lezingen voor de radio

- zo. 4 nov. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Wat is eigenlijk humanisme?”
- zo. 11 nov. VARA 9.45 uur: Mevr. D. Heroma-Meilink: „Die nu geen huis heeft..”
- zo. 18 nov. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”
- zo. 25 nov. VARA 9.45 uur: J. H. P. Colpa: „Kind en levensovertuiging”